

Vladimír Hanák - devadesátiny velkého učitele

Poslední březnový den letošního roku oslavil své 90. narozeniny Doc.RNDr. Vladimír Hanák CSc., emeritní profesor katedry zoologie Přírodovědecké fakulty University Karlovy, jeden z nejvýznamnějších českých zoologů a zakladatelská osobnost moderní evropské chiropterologie. Narodil se ve Znojmě 31.3.1931. Zde prožil své dětství v rámci nějž, jak s oblibou připomíná, tu 26.10.1938 viděl osobně na pár metrů Adolfa Hitlera při jeho triumfálním inspekci nově obsazených velkoněmeckých držav, z nichž je ovšem krátce poté Hanákova rodina vysídlena. Válečná léta prožívá tak Vladimír s rodiči a sourozenci u strýce v Horním Újezdu u Třebíče, gymnasium navštěvuje v Moravských Budějovicích. Projevuje soustředěný zájem o přírodní vědy, podniká soustavná ornitologická sledování, jejichž výsledky již v závěru gymnasiálních let publikuje v renomovaném národním ornitologickém periodiku Sylvia. Na přírodovědeckou fakultu v Praze přichází tak jako zkušený ornitolog automaticky kooptovaný komunitou starších kolegů (Hanzák, Veselovský, Felix, Formánek ...) kolem vůdčí osobnosti české ornitologie Doc. Waltra Černého. Hlavním mentorem Vladimíra se však záhy stává prof. Julius Komárek, nejvýznamnější autorita české zoologie. Komárek, prozíravě organisující příští rozvoj svého oboru, nového žáka, se zřetelem k jeho mimořádným dispozicím, důsledně směřuje k výzkumu drobných savců - skupiny, které od přelomového Katalogu savců západní Evropy G.S.Millera z roku 1912 není v evropském měřítku věnována věnována takřka žádná pozornost. Vladimír tuto výzvu přijímá s plným nasazením - vedle diplomového projektu o biologii myši domácí podniká samostatné odchytové akce v jižních Čechách, šumavském a krkonošském pohraničí, přinášející řadu tehdy nečekaných objevů. Od třetího roku studia se fakticky stává Komárkovým asistentem, vede praktickou výuku mladších ročníků, organisuje jejich terénní výzkumné exkurse apod. a již v závěru studia je zaměstnán jako odborný asistent zoologického ústavu PŘF UK, kde působí po celou dobu své více než půlstoleté akademické kariery. Spolu s jedním z prvních svých žáků, Jiřím Gaislerem, soustředí již na počátku 50. let svou výzkumnou pozornost na vůbec nejméně známou skupinu savců - netopýry. Zahajuje velkoryse pojatý program kroužkování netopýrů kombinovaný s podrobným studiem rozšíření a biologie těchto savců, buduje rozsáhlý sbírkový aparát pro podrobné srovnávací a taxonomické analýzy, navazuje živou spolupráci s tehdy dosud jen velmi nepočetným okruhem podobně zaměřených zahraničních kolegů. V neposlední řadě pak k této problematice přitahuje i řadu dalších kolegů a žáků, takže již v polovině 50.let se zde netopýři stávají předmětem mimořádně komplexního výzkumného zájmu. Vedle Hanáka a Gaislera se na něm podílí i řada Hanákových ročníkových druhů, pozdějších čelných osobností různých zoologických disciplin (Figala, Hůrka, Jánský, Sigmund, Nevrlý, Klíma, Hůrková aj.) včetně rapidně se rozrůstajícího okruhu jejich žáků. Souběžně s aktivitami na domácí půdě obrací Vladimír svou pozornost k výzkumu netopýrů v různých tehdy dostupných exotických destinacích. Pořádá výzkumné expedice do Albanie, Bulharska, sovětské střední Asie, Zakavkazí, publikuje první souborné přehledy netopýřích faun těchto oblastí a taxonomické revize různých nejméně známých forem palearktické fauny, zohledňující nově získané doklady i výsledky zevrubných revizí zahraničních sbírkových fondů. Pilotní výsledky kritického přehodnocení taxonomického a distribučního statutu většiny druhů západopaleoarktické netopýří fauny shrnuje r. 1960 ve své monumentální, bohužel nepublikované, disertační práci. Jako jeden z prvních otevírá zde problematiku kryptické proměnlivosti a rozebírá možnosti metodických inovací na tomto poli. Exmplárním výstupem tu je zejména objev samostatného druhového postavení podvojných forem *Plecotus auritus* a *Plecotus austriacus*, s demonstrací specifík jejich distribučního statutu a biologických odlišností, nebo rozbory složité situace druhového

komplexu *Myotis mystacinus*, jemuž později věnuje serii samostatných sdělení včetně objevu dalšího kryptického druhu *Myotis brandtii*.

Na počátku 60. let organizuje první celostátní konferenci o výzkumu savců - předobraz dnešních Zoologických dnů, publikuje obsáhlá shrnutí výsledků kroužkování netopýrů, moderní monografické přehledy savčí fauny Československa, a řadu dílčích studií týkajících nejrozličnějších témat biologie savců a biogeografie naší fauny.

Těžištěm Hanákova zájmu zůstávají však netopýři a lze bez nadsázky konstatovat, že - do značné míry právě jeho zásluhou - se během 60.let tehdejší Československo stává ve výzkumu netopýrů světovou velmocí. Neudivuje, že právě sem byla - z iniciativy Hanáka a Gaislera - za mimořádného mezinárodního zájmu svolána první světová konference o výzkumu těchto savců, počátek dodnes pokračující konferenční série tradičně představující pilířová setkání oboru. Konference se uskutečnila počátkem září 1968, bohužel ve velmi omezeném rozsahu. Invaze vojsk Varšavské smlouvy s následnými desetiletími "normalizace" zasáhly ostatně do života oslavence i v jiných směrech.

Hanákovo přímočaré vystupování, neskrývající jeho kritický pohled na nastalé změny a morální veletochy leckterých kolegů, stejně jako nekompromisní smysl pro spravedlnost a skutečnou povahu věcí, se staly terčem pro nejednoho z tehdejších mocných. Opakované snahy o Hanákovo vyloučení z fakulty se sice podařilo odvrátit, byl ovšem zbaven všech vědeckých i pedagogických funkcí, formálně zařazen jako vědecký asistent bez možnosti publikovat a působit v pedagogickém procesu.

Nehledě na to, Hanák pokračuje i v temných dobách "normalizace" v nastartovaných výzkumných projektech, průběžně je rozvíjí aktuálními metodickými inovacemi a živými kontakty s děním v zahraničí. Radikálně modernisuje profilující kurzy zoologického studia i systém terénních exkurzí, vede četné diplomové práce a organizuje velkorysé programy detailního terénního výzkumu nejméně známých území bývalého Československa, do nichž zapojuje studenty nastupujících generací. Svým osobním působením ozřejmuje smysl praktické přírodovědy i potenciál morální autonomie a intelektuální svobody akademického prostředí. Neudivuje, že pro nejednoho ze zoologů nastupujících generací a drtivou část zájemců o výzkum savců bylo setkání s Vladimírem klíčovým iniciačním impulsem oborového směřování a vlastního intelektuálního rozvoje. Nezanedbatelným momentem těchto skutečností nebyl pouze brilantní intelekt a hluboký vhled do povahy přírodních procesů a cest jejich poznávání či bytostná kultivovanost Hanákova vstupování, ale v první řadě jeho fenomenální charisma. Jeho jádrovou komponentou je nejspíše samozřejmost s jakou jsou tyto kvality integrovány s lidsky bohatým a všestranně vyváženým postojem k sobě samému i svému okolí, s hlubokým pochopením pro nejrozličnější peripetie kolotání života a velkorysým nadhledem v jejich hodnocení. Možná již proto jsou společné exkurse i každé setkání s Vladimírem zážitkem životní pohody, kdy i nejrozličnější strážně a nepřízně osudu se prismatem jeho neodolatelného humoru stávají vítaným zpestřením poznávání skutečné povahy jsoucího.

Hanákův přínos ke kultivaci akademického prostředí Přírodovědecké fakulty byl plně doceněn s příchodem sametové revoluce. Hanák byl zvolen vedoucím katedry zoologie a ustaven proděkanem zodpovědným za reformu biologické sekce a vědeckého výzkumu fakulty. Obratem se habilitoval a podstatně přispěl k rychlé a mimořádně kultivované transformaci fakulty na moderní vědecko pedagogickou instituci. Související administrativní povinnosti stejně jako četné sekulární pocty, jichž se v následujícím období Hanákovi dostalo, nebyly ovšem tím, po čem by Vladimír toužil. Neudivuje, že po vyřešení nalahavých úkolů se vzdává všech funkcí a v neztenčené intenzitě se pouští do série nejrozličnějších terénní výzkumů a přírodovědných aktivit, přitahujících jeho zájem. Připomenout je tu třeba také jeho průběžné propojování výzkumných výstupů s akcenty aktivní ochrany přírody. Vladimír tak stojí např. u založení CHKO (později i národního parku) Podyjí, kde od počátku působí jako předseda Poradního sboru resp. Rady národního parku.

V letošním roce byl Vladimír Hanák nominován na čestné členství American Society of Mammalogists, nejvyšší ocenění světového přínosu k výzkumu savců. Don E. Wilson, patrně nejvýznamější žijící představitel tohoto oboru, emeritní ředitel Smithsonian Institution, autor obřích přehledů světové savčí fauny včetně monumentálního devítidílného kompendia Handbook of the Mammals of the World, v této souvislosti píše: *"V řadě zemí světa stojí za rozvojem našeho oboru jediná výlučná osobnost. Pro Českou republiku je takovou osobností Vladimír Hanák. ... Hanák vybudoval a vyškolil velmi silný kádr mladých mammaliologů, kteří v této oblasti pokračují v jeho šlépějích a náš obor dále rozvíjí..."*

V každém případě, na svůj život se Vladimír může dívat s nemalým uspokojením. Svým působením uvedl u nás v život významný obor současné zoologie, položil základy moderního výzkumu netopýrů - a v neposlední řadě pak - zástupu svých žáků a přátel zprostředkoval lecos z poznání smyslu dění a radosti ze života. Přejme jemu i sobě, aby tomu tak bylo i v letech příštích.